

שו"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 47

דין מיגו דאתקצאי בין השמשות

'מיגו דאיתקצאי בין השמשות, אתקצאי לכולי יומא', פירוש - 'מתוך שהוקצה החפץ בבין השמשות, והוקצה לכל השבת כולה'. כלומר, חפץ של היתר המותר בשימוש בשבת, אם בבין השמשות נאסר החפץ בטלטול מכל סיבה שהיא, הרי הוא נאסר בטלטול לכל השבת, לדוגמא: צלחת שהדליקו בתוכה נר, אם בזמן בין השמשות של כניסת השבת היה הנר דלוק בתוכה, כיון שכל זמן שהנר דולק הצלחת אסורה בטלטול, הדין הוא שנאסרת הצלחת בטלטול לכל השבת כולה גם אחר שכבה הנר. שורשו של דין זה נרמז בפסוק "והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו", שמשמעו שיש להכין מערב שבת לשבת את כל החפצים שרוצים לטלטל בשבת¹.

בפוסקים מבואר שיש שתי סוגי הקצאה בין השמשות:

דחיה בידיים: אופן בו האדם עשה מעשה שמחמתו נדחה הכלי משימוש בשבת, כגון נר שמן שהודלק בערב שבת, נדחו משימוש השמן הצלוחית והמגש עליו הונח הנר, במקרה כזה מוסכם על כל הפוסקים שנאמר בו הכלל של 'מיגו דאתקצאי בין השמשות, אתקצאי לכולי יומא' וגם אם באמצע השבת בטלה הסיבה שאסרה את הכלי משימוש כגון שהנר כבה, מכל מקום נשאר הוא באיסורו לכל השבת.

ללא דחיה בידי אדם: חפץ שלא היה מוכן לשימוש בכניסת השבת והוכשר לשימוש רק בעיצומה של השבת, כגון: השוחט בהמה בשבת עבור חולה שיש בו סכנה. נחלקו הפוסקים האם הבשר מותר לאדם בריא לטלטלו או לאוכלו חי, שהרי הבהמה לא נדחתה בידיים בכניסת השבת, או כיון שעל כל פנים הייתה הבהמה מוקצית בכניסת השבת (כדין כל בעלי חיים) הרי היא מוקצית לבריאים למשך השבת כולה אף שלא נדחתה בידיים. דעת האוסרים: 'מיגו דאתקצאי' נאמר על כל חפץ שלא היה ראוי לשימוש בבין השמשות מכל סיבה שהיא גם אם לא היתה פעולת דחיה מצד האדם². דעת המתירים: כיון שלא הייתה דחיה מפורשת משימוש 'מוקצה' מותר לבריא לכוס מהבשר או לטלטלו³.

מועיל תנאי כזה, וכן מנהג האשכנזים¹⁰.

לספרדי שמועיל תנאי, האם צריך להתנות דווקא בפה? והאם צריך להתנות כל שבוע מחדש?

נחלקו האחרונים האם התנאי צריך להיות בפירוש אמירה בפה, או שמספיק מחשבה. יש שכתבו שאם מהרהר את התנאי בליבו אינו מועיל¹¹, אולם רוב האחרונים חולקים וסוברים שמועיל גם תנאי במחשבה¹².

בנוסף, כתבו האחרונים שמועיל לעשות תנאי אחד לכל השנה, ואין צורך להתנות כל שבת מחדש¹³. עוד כתבו שיש לעשות את תנאי זה קודם וסמוך לבין השמשות¹⁴.

פירות שנשרו מהעץ בשבת האם מותר לאוכלם בשבת, ומה הדין אם נמצאים על הקרקע תחת העץ ויש ספק אם נשרו הפירות בשבת?

פירות שהיו מחוברים לאילן בכניסת השבת ונשרו ממנו בשבת - אסורים באכילה וטלטול כל השבת כולה. שני טעמים נאמרו בכך: א. גזירת פירות הנושרים - גזרו חז"ל

השמשות וכיון שהוקצו בין השמשות והוקצו לכל השבת כולה⁶.

הפותרון למי שרוצה לטלטל את הפמוטות לאחר שיכבו הנרות, שיניח את הפמוטות על גבי מגש ויניח מערב שבת על המגש גם דבר היתר חשוב (לדוגמא: חלות לסעודת השבת), ובכך נעשה המגש בסיס לדבר האסור והמותר, ואחר שיכבו הנרות יהיה מותר לטלטל את המגש יחד עם הפמוטות. אך אם דבר ההיתר אינו חשוב כל כך, אסור לטלטל את מגש הנרות כלל, כיון שהשלהבת חשובה מההיתר שהונח בה, והרי זה כאילו אין בו דבר המותר בטלטול כלל, ונעשה המגש 'בסיס' לדבר האסור בלבד, ונאסר בטלטול למשך כל השבת⁷.

פתרון נוסף: לדעת השולחן ערוך, ניתן לעשות מערב שבת תנאי שאחר שיכבו הנרות יוכל לטלטל את הפמוטות למקום שירצה⁸, נוסח התנאי: 'איני בודל ומתרחק ומקצה את החפץ שלפני, ואוכל לטלטלו כשיוסר ממנו המוקצה'. וכן נוהגים הספרדים⁹. ויש חולקים וסוברים שלא

נרות שבת שהיו דולקות בכניסת שבת, האם מותר לטלטל את הפמוטות אחר שכבו הנרות כדי להניחם במקום אחר?

נרות שהודלקו מערב שבת על גבי פמוטות, הפמוטות אסורות בטלטול אף לאחר שכבו הנרות כליל שבת, והטעם משום 'מיגו דאתקצאי בין השמשות, אתקצאי לכולי יומא', שהרי היו מוקצים בכניסת שבת מחמת איסור שהנר השמן והפתילה נעשו בסיס לשלהבת, והרי היה אסור לטלטלם בעודם דלוקים⁴.

והוא הדין לכל כלי שהונח עליו בכניסת השבת דבר מוקצה - שנאסר בטלטול מטעם 'בסיס לדבר האסור', הרי הוא נשאר באיסורו לכל השבת אף אם הוסר ממנו המוקצה באמצע שבת, מטעם זה של 'מיגו דאתקצאי בין השמשות'⁵.

מה הפותרון לטלטל פמוטות אחר שכבו?

אסור לטלטל את הפמוטות של נרות השבת גם אחר שכבו הנרות, כיון שהפמוטות היו בסיס לשלהבת שדלקה בהם כל זמן בין

12 שכל תנאי שאינו בין אדם להבירו אלא בינו לבין עצמו אין צריך שיהיה כהלכות תנאים, שכיון שמדעתו התנה אם כן רצונו לקיים תנאו, ומועיל אף במתנה בליבו. הגר"ש קמנצקי קובץ הלכות סוכה עמוד קנג ע"פ חידושי הרמב"ן בבא בתרא קכו ע"ב ד"ה ואיכא למידק, וראה עוד שו"ת שיבת ציון סימן טז, ודעת תורה בסימן תרלח.
13 החיד"א בברכי יוסף סימן רעט, פלא יועץ סימן יב עמוד רנז, וכתב שם עוד שמנהג ביתו להתנות בשבת שובה לכל שבתות השנה, חזו"ע ח"א עמוד רנט.
14 הבי"ט סוף ס"ד בשם האורחות חיים, כה"ח

7 משנ"ב סימן רעז ס"ק יח, חזו"א באורחות רבנו ח"א עמוד קיט, שו"ת אגרות משה או"ח ח"ה סימן כב אות ז', שו"ת שבט הלוי ח"ה סימן נב, ילקו"י שם סעיף ו עמוד תעז. שש"כ שם סעיף סד עמוד שכד.
8 שו"ע סימן רעט ס"ד.
9 שו"ע סימן תרלח סעיף ב', ילקו"י מועדים (מהדורת תשמ"ח) דין נוי סוכה סעיף ג עמוד קלה.
10 רמ"א סימן רעט ס"ד. אך כתב שעל ידי גוי נוהגים להקל בזה בצירוף התנאי, וכן מנהג בני אשכנז. שם וסימן תרלח ס"ב.
11 מקור חיים לבעל החוות יאיר בסימן תרלח.

לא היה הדבר מוכן בה"ש בזה ק"ל שאין מיגו דאתקצאי שלא דחיה בידיים, אף בלא הסברא שיושב ומצפה, וזה הדין של השוחט לחולה שנחלה בשבת, משא"כ אם גם בימות החול לא היה החפץ מוכן למטרה זו, בזה אומרים לדין מיגו דאתקצאי אף שלא דחיה בידיים, וזה הדין של בעלי חיים בריאים שמתו, אלא"כ יושב ומצפה כדין בהמה מסוכנת.
3 שו"ע סימן שיה"ט ומשנ"ב שם, וסימן שכד ס"ו.
4 שו"ע סימן רעט ס"א, משנ"ב שם.
5 שו"ע סימן שי"ז.
6 שו"ע סימן רעט סעיף א.

1 אף שאיסור 'מוקצה' אינו אלא מדרבנן, מכל מקום סמכו חכמים דבריהם על הפסוק הנ"ל. מטעם זה הרוצה להשתמש בשבת בעצים או אבנים צריך לייחד אותם לכך מבעוד יום, אך אם לא ייחד אותם מבעוד יום - לא ניתן לייחד אותם בשבת עצמה. משנ"ב סימן שי"ט טז.
2 אלא"כ החפץ עמד בזמן כניסת השבת במצב כזה שהיה יודע מבעוד יום שיתכן ותבוא לו ההכנה בשבת, ואדם יושב ומצפה שאכן תבוא לחפץ הכנה הזו, שבוה כו"ע מודים שכאשר הסתלקה הסיבה שאסרתו מותר החפץ בשימוש. עיין בי"י סימן שיה"ט ב' ובחזו"א סימן מא סק"ד, כתב לחלק בזה שאם מחמת האיסור

שאינו לאכול מפרי שנשר מהאילן בשבת שמא יבוא לתלוש עוד פירות שעדיין מחוברים לאילן. ב. משום 'מיגו דאתקצאי בין השמשות אתקצאי לכולי יומא', והפירות נחשבים כאילו דחה בידיים והסיח דעתו מהם, שהרי היה בידו לקוטפם קודם השבת.¹⁵

איסור זה נאמר גם אם יש ספק אם נשרו בשבת או קודם השבת.¹⁶ מכל מקום, אם ניכר שנתלשו מערב שבת, כגון פירות שכמשו קצת מותר לאוכלם בשבת.¹⁷

בננה או אבוקדו שבכניסת השבת היו קשים ואינם ראויים לאכילה, ובמשך השבת התרככו האם אומרים שכיון שלא היו ראויים לאכילה בכניסת שבת הוקצו לכל השבת כולה?

פרי קשה כאבן שאינו ראוי לאכילה כלל הרי הוא מוקצה מחמת גופו, ואסור בטלטול כאבנים ועפר.¹⁸ אולם אם נתרכך מעט קודם השבת - אינו מוקצה לפי שנאכל על ידי הדחק.¹⁹

על פי זה, פרי שהיה קשה כאבן בכניסת השבת (בין השמשות) ובמשך השבת התרכך ונעשה ראוי לאכילה, יש שכתבו שהפרי נשאר מוקצה כל השבת כולה מדין 'מיגו דאתקצאי' כיון שלא היה מוכן בבין השמשות.²⁰ אולם אחרונים רבים כתבו לחלק ולהתיר את הפרי לאכילה, ואין אומרים בזה דין מיגו דאתקצאי, כיון שלא דחה אותם בידיים בין השמשות, הרי הוא כיושב ומצפה מתי יהיה ראוי לאוכלו.²¹

גומרו בידי אדם

קדירה רותחת בין השמשות, ברמת חום שאי אפשר לאכול את התבשיל, למה לא אומרים בזה דין 'מיגו דאתקצאי' מחמת שלא הייתה ראויה לאכילה בין השמשות?

קדירה רותחת מותר לטלטלה אף שהייתה רותחת מאוד בבין השמשות באופן שלא הייתה ראויה לאכילה בעודה רותחת, והטעם משום שבידו של האדם לצננה ולעשותה ראויה לאכילה.²² היתר זה מכונה

בהלכה בשם 'גומרו בידי אדם', שאין האדם מוקצה דעתו מדבר שבידו להכשירו.

כל מקום שמתירים מדין 'גומרו בידי אדם', אין הדבר מוקצה אף קודם שהיה ראוי, ולכן מותר לטלטל את הקדירה אף בעודה רותחת.²³

מאכל קפוא האם מותר בטלטול?

דבר מאכל המונח בהקפאה אינו מוקצה, משום שביד האדם להוציאו מהמקפיא כדי שיהיה ראוי לאכילה, ואף באופן שלא היה בדעתו לאכול את המאכל בשבת זו, אלא ייחדו לסעודה שתתקיים ביום אחר, כיון שבאוכלים ומשקים אין אדם מסיח דעתו מהם לגמרי לפיכך אינם מוקצים.²⁴

כביסה שהייתה רטובה בכניסת השבת, והתייבשה בשבת עצמה, האם מותר להשתמש בבגדים האלו בשבת?

כביסה שתלו אותה לייבוש אחר שעברה סחיטה במכונה, אם התייבשו הבגדים במהלך השבת - מותר לטלטל אותם ולהשתמש בהם בשבת עצמה.

אולם, אם תלה בגדים רטובים מאוד בבין השמשות בכמות מים של טופח על מנת להטפיה, והתייבשו הבגדים בשבת - אם לא הייתה וודאות שהבגדים הרטובים יתייבשו במהלך השבת - אסור לטלטלם, כיון שבבין השמשות בעודם רטובים היה אסור לטלטלם מחשש שמא יסחוטם,²⁵ ממילא אומרים בזה דין 'מיגו דאתקצאי'.²⁶ אך אם היה ברור שיתייבשו הבגדים במשך השבת - מותר לטלטלם אחר שהתייבשו, כדין 'גומרו בידי אדם',²⁷ ויש חולקים ואוסרים.²⁸

הכרעת רוב הפוסקים להקל בזה, כיון שלהלכה גם בגד רטוב אינו אסור בטלטול מדין 'מוקצה', אלא שאסרו לטלטלו שמא יסחוטם,²⁹ ולכן בכל אופן כאשר התייבשו הבגדים בשבת מותר לטלטלם.³⁰

תאורת הבית שכבתה בשבת באמצעות שעון שבת, האם מותר ללחוץ על מתג החשמל כדי שתישאיר התאורה כבויה ולא תידלק עוד אחר שיחזור זרם החשמל?

תאורה שדלקה בכניסת השבת ואחר כך כבתה על ידי שעון שבת, אין היתר להוריד את מתג החשמל כדי לגרום לכך שהתאורה לא תחזור ותדלק, והטעם משום שהמתג הוקצה מטלטול בזמן בין השמשות ומתוך כך הוקצה לכל השבת, ואין בזה היתר של 'גומרו ביד אדם' אף שידע מראש שסופו של האור לכבות באמצעות שעון שבת.³¹

במקום צורך יכול להוריד את המתג (כשזרם החשמל מופסק באמצעות שעון) בעזרת המרפק או הגוף כדין טלטול בגופו שמוותר.³² ולהלן יתבאר אם יש להתיר על ידי תנאי.

אם הכניס סמוך לכניסת השבת כלים למדיח כלים, או כביסה רטובה למכונת יבוש, ולא סיימו את פעולתן קודם השבת, האם מותר לפתוח את הדלת לאחר שסיימה המכונה את פעולתה?

מדיח או מכונת כביסה שבפתיחת הדלת אין שום פעולה חשמלית של הפסקה או ניתוק נורות וכדומה, אם הפסיקו את פעולתם בשבת - מותר לפתוח את המכונה כדי להוציא את הכלים והבגדים מתוכם, אף שבבין השמשות הייתה המכונה בפעולה ולא היה אפשרות לפתחה, והרי זה כ'גומרו בידי אדם' שהרי המכונה עתידה לסיים את פעולתה.³³

ומכל מקום מן הראוי להפסיק את פעולתן קודם השבת משום דהוי כעובדין דחול, ובפרט לדעת האשכנזים שחוששים לאוושא מילתא וזילותא דשבתא.³⁴

שביעי של פסח שחל ביום שישי, ובכניסת השבת היה החמץ מוקצה, האם מותר בשבת לטלטל את החמץ ולאוכלו?

מותר לטלטל חמץ ולאכולו בשבת שאחרי שביעי של פסח [בארץ ישראל], ואף שבזמן בין השמשות של כניסת שבת היה החמץ מוקצה שהרי עדיין לא יצא החג, מכל מקום אינו נאסר לכל השבת כולה ומותר להשתמש בחמץ אחר צאת הכוכבים. בשנה זו יש לציין זאת במכירת החמץ.³⁵

15 לשימוש לצורך גופו שכולל להאריך את המצב הקיים, והוא ככלי שמלאכתו לאיסור שהותר השימוש בו לצורך גופו.
16 עיין שו"ע סימן שי"א ס"ח.
17 אורחות שבת ח"ב פ"ט הלכה שפה. ואף שבזמן בין השמשות מעוניין שהדלת תשאר סגורה כדי שתסיים המכונה את פעולתה, מכל מקום כיון שמצב זה הוא חלק מההתקן שמכין את הבגדים והכלים לשימוש, נמצא שאין כאן הקצאה לצורך אחר, ודמי לקדירות ורחות שבזמן בה"ש אדם מעוניין ברתיחתן כדי שיתבשלו, וכדי שהאוכל לא יצטנן עד שעת הסעודה.
18 עיין סימן רנב ס"ה ברמ"א, הגר"ש איערבך מנחת שלמה ח"א סימן י' אות ב', אור לציון ח"ב פט"ז תשובה י', אגרות משה או"ח ח"ה סימן כב אות לז, אך עיין חו"ע ח"א עמוד קמו, שו"ת יחוזה דעת ח"ג סימן יח, הלכה ברורה סכ"ב, שכתבו להתיר על פי השו"ע שם.
19 משום שזה מוקצה מחמת יום שעבר. שו"ת רע"א סו"ה, וע"ע חו"א סימן מט ס"ק טו. והיינו בחמץ השייך לנוכחי שאין בו איסור חמץ שעבר עליו הפסח, ויש להוסיף ששונה זמן צריך במכירה להתנות עם הגוי שאם ישתמשו בחמץ ינכו לו מן החשבון.

20 האיסור. קובץ שיעורים ביצה אות ו', הגר"ש אלישיב שבות יצחק מוקצה פ"ח אות א', ואף שמותר לטלטל הבגד על ידי ב' בני אדם, כיון שאין זה טלטול כדרכו לכן לא חשבינן לבגד זה כראוי לטלטול. בימינו כשמוציאים בגדים ממכונת הכביסה אחר סחיטה, בדרך כלל אינם בגדר טופח על מנת להטפיה, ויש סברה להתירו לכולי עומא, ומכל מקום יש לדון ולאוסרם איערבך שם הערה 4, שש"כ פט"ו הערה סג, באופן חריג, ואם כן יש בזה לדין מיגו דאתקצאי.
21 כמבואר ברמ"א סימן שא ע"פ פ"ט חו"א הובא באורחות שבת ח"ב פ"ט הערה 29, תקסג, על פי ספר גנוי שערי ציון והמהגר"ח קניבסקי, וכן צידדו למעשה השבט הלוי שם ובח"ג סימן לג, מנחת יצחק שם, הגר"ש איערבך שם הערה 4, שש"כ פט"ו הערה סג, חו"ע שבת ג' עמוד פז, אול"צ פכ"ו תשובה ה'.
22 סל שהיו עליו אפרוחים בין השמשות, כיון שרצונו של האדם היה שהמתג יהיה במצב הדלקה בין השמשות, וא"כ שימש למטרה הפוכה מזו שעתידי להיות מוכן לאחר זמן וכביאור החו"א שם. ויש להוסיף ששונה זמן מתג חשמל משעון שבת למתירים להאריך עומד קיים, כיון דשעון שבת אף בבין השמשות עומד

22 גמרא ביצה כז ע"א.
23 חו"א סימן מא ס"ק טז.
24 הגר"ש איערבך בתשובות טלטולי שבת אות ז', וכעין מה שמצינו באוכלים המיוחדים לסחורה כתמרי דעיסקא שאינם מוקצים בשבת, אף שכלים העומדים לסחורה הם מוקצים, עיין אור שמח פכ"ה משבת ה"ט.
25 רמ"א סימן שא ע"פ פ"ט. ולא התירו לטלטלו אלא על ידי ב' בני אדם כמבואר בגמרא שבת קמו ע"א, או בשעת הדחק שהתירו ללובשו כשאין לו בגד אחר כמבואר במשנ"ב סימן שא ס"ק קסב.
26 שמיטת דעתו משימוש בבגדים אלו בשבת. משנ"ב סימן שח ס"ק טג.
27 כן ביארו לסברת המשנ"ב, שו"ת מנחת יצחק ח"א סימן פא, מנחת שלמה ח"א סימן י' עמוד פא, שבט הלוי ח"א סימן סב אות ג', אגרות משה ח"א ח"ה סימן כב אות כז אלא שכתב שאם לא תלה את הבגד להתייבש מבעוד יום מפני שכח שרצונו לייבשו, הרי הוא מוקצה אף אם וודאי יתייבש בשבת.
28 שלא אומרים גמרו בידי אדם אלא בחפץ שאינו ראוי לשימוש, ולא בחפץ שנאסר בשימוש מחמת איסור, כגון הכא שאסור מחמת סחיטה, ולכן דינו כמוקצה אף כשפוסקת סיבת

ס"ק טו בשם הברכי יוסף, משנ"ב ס"ק יב, ועיין דרכי משה בסיון תולח ס"ק ג' שדן בטעם הדבר. אחר. משנ"ב סיבת וא"ק ס"ק ו'.
15 שו"ע סימן שכב ס"ג משנ"ב שם ס"ק ז', וסימן שכב ס"ה משנ"ב שם ס"ק כב.
16 שו"ע סימן שכב ס"ה, משנ"ב סימן שכב ס"ה.
17 משנ"ב סימן שכב ס"ק כד. ואסור ללקט הרבה ביחד משום איסור מעמר, אלא ללקט אחד אחד. בידו להופכו לראוי, ממילא מטיח דעתו 18 שו"ע סימן שי ס"ה משנ"ב ס"ק יט. ולא מועיל בו הזמנה כיון שאינו ראוי לאכילה.
19 ואף אם לא הזמינו לאכילה קודם השבת, שדווקא בנורגרות וצימוקים שדחיה בידיים מערב שבת בעיני הזמנה, שו"ע שם.
20 כיון שאינו ברור שיתרכך במהלך השבת, ואין בידו להופכו לראוי, ממילא מטיח דעתו מלהשתמש בו בשבת. עיין בזה בספר הליכות שבת סימן שי ס"ה הלכה יח, ומה שכתב להוכיח כן. אולם מצב זה אינו מצוי בדרך כלל משום שאבוקדו קשה כאבן סמוך לשבת אינו מתרכך בשבת, ומה שרץ בשבת הרי שקודם השבת היה מעט רך, אך אם ידוע לנו שהאבוקדו היה קשה כאבן סמוך לשבת ואף על פי כן נתרכך בשבת, אין לאוכלו ולטלטלו בשבת.
21 אורחות שבת ח"ב פ"ט הלכה ש.ע.